

A Honismereti Szövetség 2003. évi tevékenységéről

(közhasznú beszámoló)

Honismereti Szövetségünk Elnöksége – 1998 óta közhasznú szervezetként – az Alapszabályban megfogalmazottak szerint végezte munkáját, amelyet a Közgyűlés által megvitattott és elfogadott éves feladat- és költségterv határozott meg.

SZERVEZETI ÉLETÜNKET a megyei egyesületek és az Elnökség javaslatai alapján, a Küldöttgyűlés által elfogadott tervezet szerint végeztük.

A Szövetség *küldöttgyűlése* március 12-i ülésén – előzetesen megküldött írásos anyag alapján – megvitatta és elfogadta a 2002. évi közhasznú beszámolót és pénzügyi elszámolást, valamint a Felügyelő Bizottság jelentését. Meghatározta a 2003. évi feladatokat, és a megvalósításhoz szükséges költségterveket.

Az országos *Elnökség* négy alkalommal ülésezett az elnök meghívása szerint. Áttekintettük az országos és helyi szinten végzendő időszzerű feladatokat, előkészítettük a rendezvényeket. Az elnökség tagjai tájékoztatót adtak az általuk képviselt megyei egyesületek munkájáról, az elnökségi ülések között történetekről. Folytattuk a megyei egyesületek munkájáról szóló beszámolók meghallgatását (Budapesti Honismereti Társaság, Balassagyarmati Honismereti Kör).

A *Honismeret* című folyóiratunk *Szerkesztő Bizottsága* hat alkalommal ülésezett. Megvitatták a számok javasolt tartalmát, a közlésre szánt írásokat, az Akadémia tematikus számát. A 2002-ben megjelent Honismereti Évforduló Naptár alapján a bizottság megtervezte a jeles évfordulóra emlékező írásokat – részben felkért szerzők írásai, részben a beérkező cikkek alapján. Döntött a konferenciáinkon elhangzott előadások, a szervezeti életünkről szóló beszámolók közzétételéről.

A *Tábori Munkabizottság* májusban közzétette kiírását a táborok támogatására, majd a megyei egyesületek ajánlásai alapján értékelte a beérkezett pályázatokat és ajánlást tett az Elnökségnek a támogatások összegére. A jóváhagyott támogatás összesen 500.000 Ft volt.

Az *Ifjúsági Bizottság* közreműködött a VIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia előkészítésében, és a Pest Megyei Egyesülettel közös megrendezésében.

A konferenciák, az Akadémia programjainak megtervezésében, az előadók fölkérésében *ad hoc bizottságok* működtek közre az Elnökség fölkérése alapján.

A megyei egyesületek saját alapszabályuknak megfelelően tartották közgyűléseiket, elnökségi üléseiket, szervezték rendezvényeiket.

Tagszervezeteink, egyéni tagjaink száma hétezer fölött van. Három határon túli és egy hazai társszervezettel működünk együtt.

ORSZÁGOS RENDEZVÉNYEINK között:

– Kiemelkedő helyen szerepelt a XXXI. *Országos Honismereti Akadémia*, amelynek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye adott otthont Nyíregyházán, június 30. és július 4-e között. Az Akadémia előadásai a Rákóczi szabadságharc 300. és Nyíregyháza újraterelítésének 250. évfordulójának témája köré szerveződtek. A szervezésben kiemelkedő szerepet vállaló Megyei Honismereti Egyesület munkáját segítették a helyi közgyűjtemények, közművelődési intéz-

mények, iskolák. Erkölcsei és anyagi támogatást nyújtott a megye közgyűlése, és Nyíregyháza Város Önkormányzata. Jelentős anyagi támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatóságától, a Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztályától és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Évfordulók Titkárságától. A mintegy 200 résztvevőnek nagy élményt nyújtottak a nagyszerű előadások, a megye értékeit bemutató tanulmányutak, a házigazda egyesület tagjainak szívélyessége, mindenre kiterjedő figyelme. A résztvevők közül kilencven fő a szombati napon fakultatív program keretében ellátogatott Kárpátaljára – Beregszász, Munkács érintésével a Vereckei-hágóhoz.

– Ötödik alkalommal szerveztük meg az *Iskola és Honismeret Konferenciát*. A rendező házigazda szerepét ezúttal a Fejér Megyei Honismereti Egyesület vállalta a Megyei Művelődési Központ támogatásával. Az október 11-13-a közötti rendezvénynek Zamárdiban, a Művész Üdülőben kaptunk kedvezményes és nagyon jó elhelyezést. Központi témaként a honismereti táborok és szakkörök szervezésének szakmai, módszertani kérdéseit vitattuk meg a mintegy hatvan résztvevővel.

– *Regionális ünnepi ülésen* emlékeztünk Deák Ferencre születésének 200. évfordulójára. Az emlékező konferenciára Zalaegerszegen került sor október 18–19-én, amelynek fő szervezője a TESZ Megyei Szervezete és a Megyei Honismereti Egyesület volt. A Deák életét, munkásságát áttekintő előadásokat követően meglátogattuk azokat a helyeket, amelyek a nagy államférfi életének meghatározó állomásai voltak (Söjtör, Zalatárnok, Pusztaszentlászló).

Szövetségünk továbbra is kiemelt feladatának tekintette az *ifjúságot* mozgósító, céljainknak megnyerő rendezvények szervezését.

A VIII. Országos Ifjúsági Honismereti Konferenciát (az elmúlt évtől Akadémiát) a Pest Megyei Honismereti Egyesülettel közösen szerveztük szeptember 25–28-a között, Esztergom-Búbánatvölgyben. A diákok előző évi javaslatai alapján a *tárgyi és szellemi néprajzi gyűjtés, feldolgozás* kérdéseit vitattuk meg. A résztvevők között hat határon túli diák is szerepelt. A bevezető felnőtt előadásokat követően a hatvan résztvevő diák közül harmincnégynek hangzott el korreferátuma. A program keretében egy teljes napot a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban töltöttünk, ahol a központi téma elméleti és gyakorlati kérdéseivel „élőben” találkoztak a diákok.

– A Mesztegyőre tervezett honismereti tábort a Faluház nem tudta vállalni, így a gyűjtés korábban megkezdett feldolgozását talán a következő évben folytathatjuk. A nemzetközi tábor szervezését viszont pályázat keretében támogattuk.

– A „*Hős Rákóczi népe*” címmel tervezett *vetélkedő* meghirdetését és megrendezését 2004-re halasztottuk, támogatási lehetőségek híján.

Magyei egyesületeink igen sokrétű munkát végeztek: helyi konferenciákat, évfordulós megemlékezéseket, honismereti napokat szerveztek, összefogói voltak helyi pályázatok, vetélkedők kiírásának, a táborok szervezésének.

A PÁLYÁZATOK terén:

– Közzétettük a Magyar Nemzeti Múzeummal közösen meghirdetett két éves *helytörténeti pályázat* kiírását a 2003–2004-es évről.

– A Németi Múzeummal közösen megjelentettük a felhívást az *1956-os forradalom 50. évfordulója* témában. A Nemzeti Múzeum a pályázat keretében tárgyi gyűjtést is meghirdetett.

– Folyóiratunkban közöltük társszervezetek pályázati felhívását illetve azok értékelését is.

Az országos és helyi rendezvények, vetélkedők szervezésével, pályázatok kiírásával több ezer emberrel (felnőttek és diákok) kerültünk rendszeres vagy alkalmi kapcsolatba, nyújtottunk részükre szakmai, módszertani segítséget, újabb ismereteket, élményeket. Ezért valamennyi közreműködőnek, segítőnek köszönetet mondunk.

Budapest, 2004. február 23.

Bartha Éva
titkár

Pénzeszközök alakulása 2003. évben
(Ft-ban)

Nyitó egyenleg 2003. 01. 01-én		2.982.461,-
OTP Bankszámla egyenlege	2.920.461,-	
Házipénztár egyenlege	62.321,-	
Pénzügyileg rendezett bevétel (A./1.)	+12.966.657,-	
Pénzkiadások (E./1.+E./4.)	- 14.116.344,-	
Kötelezettségek változása (Mérleg F. 2003. évi – 2002. évi)		
2003. évi kötelezettség	77.908,-	
2002. évi kötelezettség	100.700,-	
Záró egyenleg 2003. 12. 31-én		1.855.566,-
OTP Bankszámla egyenlege	76.272,-	

Budapest, 2004. február 23.

Készítette: Gál Sándorné

A 2003. évben kapott támogatások

Támogatást nyújtó	Célja	Igé- nyelt	Meg- ítélt
		Összeg/E Ft	
<i>Miniszterelnöki Hivatal</i> Civil Kapcsolatok Főosztálya Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya	XXXI. Honismereti Akadémia működésre	800 2000	800 300
<i>Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma</i> Közművelődési Főosztály Pályázati Igazgatóság	Rákóczi vetélkedő működésre eszközvásárlásra	500 2600 400	500 2100 400
Nemzeti Évfordulós Emlékbizottság	XXXI. Honismereti Akadémia	800	400
<i>Nemzeti Kulturális Alapprogram</i> Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Konferencia	folyóirat	3000	3000
Közművelődési Koll.	XXXI. Honismereti Akadémia VIII. Ifjúsági Honismereti Akadémia eszközvásárlás	1200 600 344	900 500 340
<i>Oktatási Minisztérium</i> Közoktatás-fejlesztés Alapkezelő Igazgatóság	folyóirat Deák Ferenc Konferencia	1300 400	1000 340
<i>Művelődési és Szabadművelődési Alapítvány</i>	működés	250	200
	Összesen	14 194	10 780

„Becsület és kötelesség”

Regionális emlékkonferencia Deák Ferenc születésének 200. évfordulóján

„Még ma is van mit tanulnunk Tőle” – fogalmazott ünnepi megnyitóbeszédében *dr. Gyimesi Endre*, Zalaegerszeg megyei jogú város polgármestere a zalai megyeszékhelyen 2003. október 18-án kezdődő kétnapos „Deák Ferenc: A haza bölcse” című regionális emlék-konferencia nyitányaként. *Horváth Miklós*, a Társadalmi Egyesülések Zala Megyei Szövetsége ügyvezető elnöke mint főszervező, köszöntötte az ország minden részéből érkezett szép számú résztvevőt, majd *Halász Péter*, az Országos Honismereti Szövetség elnöke megnyitója hangzott el. Az emlék-konferenciának Zala Megye Önkormányzatának díszterme adott otthont a Zala Megyei Levéltár patinás épületében.

A kétnapos rendezvény előadásai a Deák-bicentenárium jegyében a „Haza bölcse” életnek időszakait, főbb állomásait idézték meg színvonalas előadások formájában, amelyeket a korszak és a téma ismert s elhivatott kutatói tártak az emlékező közönség elé.

Az időrendi sorrendiségnek megfelelően a Deák ősök nyomán elsőként *Turbuly Éva* invitálta időutazásra a megjelenteket, amely a Mura-menti Zsitkócra, időben pedig a XVII. századba vezetett. A sőjtöri periódus, a születés és a szülőház történiáját *Megyeri Anna* ismertette. Deák Ferenc zalatárnoki gyermekéveiről, s a legendás életmentésről, amikor a gyermek Deák életét az egerszegi városi hóhér mentette meg, *dr. Szinku Mihály* Deák-kutató, a ma élő és szerztegázó Deák-rokonság kiváló ismerője referált.

Molnár András, a Zala Megyei Levéltár igazgatója a kehidakustányi Deák-kúria történetét ismertette, amelynek előzményei a török korba nyúltak vissza, amikor is azon a helyen a Háshágyi-család várszerűen megerősített, nemesi udvarháza állott. Részletes összefoglaló hangzott el a Deák-kúria reformkori szerepéről, mint politikai színtérről, annak neves vendégeiről, báró Wesselényi Miklóstól gróf Batthyány Lajoson és Kossuth Lajoson át Vörösmarty Mihályig, majd az 1850-es évek időszakáról, annak körülményeiről, és miként jutott a kúria gróf Széchenyi István fia, gróf Széchenyi Ödön tulajdonába. Molnár András előadása után Deák Ferenc nagykanizsai és győri gimnáziumi éveit foglalta össze, *Kunics Zsuzsanna* és *Horváth József* adatokban és eseményekben bővelkedő ismertetőjében.

A délután folyamán autóbuszos emléktúrára indult a konferencia közönsége, amelynek során felkeresték a legkiemelkedőbb Deák-emlékhelyek sorából Zalatárnokot, Pusztaszentlászlót és Sőjtört. Zalatárnokon emlékező főhajtásra került sor a volt ferences templomban, amelynek kriptájában Deák családtagjai nyugszanak. Pusztaszentlászlón, a ma is álló Oszterhuber-kúria déli traktusában újonnan felavatott Deák Ferenc emlékkiállítás várta a látogatókat, majd Sőjtörön az egykori katonai szállásházból lett szülőház példaértékűen helyreállított együttesében léphettek a látogatók a XIX. század elejét idéző hangulatos enteriőrökbe. Október 19-én első programként *Béres Katalin*, a Göcseji Múzeum történész-muzeológusa fogadta a konferenciát a „Becsület és kötelesség” című Deák-emlékkiállításon, ahol részletes áttekintést kaptak a jelenlévők Deák Ferenc életútjáról, különös tekintettel a Zala megyei vonatkozásokra, illetve a fennmaradt tárgyi emlékekre.

Az ezután folytatódó konferencián *Völgyesi Orsolya* Deák pozsonyi, majd *Katona Csaba* a balatonfüredi tartózkodásainak foglalatát tárta a hallgatók elé.

A pusztaszentlászlói időkről *Kiss Gábor*, végül a pest-budai évekről *Körmöczy Katalin* szólt, s végül a konferencia zárszavai *Molnár Andrástól* és *Horváth Miklóstól* hangzottak el.

Hangodi László

Szász Károly szobor Kunszentmiklóson

Átmeneti korunk fanyar fintorai lépten-nyomon fellelhetőek társadalmunk különböző területein. Kunszentmiklóson is létrejött az a paradox helyzet, hogy az utca és térjelző táblák még a vakvágányra jutott vörös rendszer „hősei”-nek kétes emlékét őrzik, de az igaz értékek, mint a hóvirág a hosszú dermesztő tél után, a jég alól is utat törnek a világosság felé.

2003. október 23-án, a szabadság ünnepnapján, Szász Károly a püspök-literátor visszatért Szentmiklós városába. Még Karl Marxról van elnevezve a helység egyik patinás tere, de közepén már ott áll az eddig méltatlanul elhallgatott református lelkész-irodalmár-politikus bronzszobra. A nemzeti elkötelezettségű önkormányzat, Bödi Szabolcs pedagógus-polgármesterrel az élen, a sanyarú anyagi lehetőségek ellenére is szükségét érezte, hogy az idegen eszmék által félresiklatott értékrend helyére kerüljön.

1829-ben született Nagyenyeden, az erdélyi református főiskolai jogtanár, 1848–49-es államtitkár fia, ifjabb Szász Károly. A honvédsereg hadnagyként érte meg a szomorú világosi fegyverletét. 1851-ben papi vizsgát tett, 1853-ban Kecskeméten a gimnáziumban tanított, majd 1857-ben Kunszentmiklósról hívták meg lelkésznek. Itt bekapcsolódott a város legendásan gazdag szellemi életébe. A gyülekezetben nem volt egyszerű dolog elfogadtatnia magát, hiszen a messze földön híres, csodás orgánumú szónok, kiváló egyházi író, Fördös Lajos volt a helység előző papja, aki a 48-as forradalom idején igaz hazafiként szerettette meg magát gyülekezetével.

1858-ban Szász Károlyt a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották, 1860-ban a Kisfaludy Társaság tagja, majd alelnöke lett. 1865-ben a Kiskunság országgyűlési képviselőjévé választották. Ez a kerület akkor fülöpszállási választókerület néven volt bejegyezve, hiszen az 1848-as botrányos Petőfit elűző Szabadszállás központ Fülöpszállásra helyezték. 1869-ben ideiglenes pestvármegyei, majd Jászkan kerületi tanfelügyelővé nevezték ki. 1882-ben bölcséleti doktori címet kapott, 1884-ig miniszteri tanácsos, de ez évben még Dunán melléki egyházkerületi püspöki kinevezéssel is megtisztelték. 1905-ben, a Magyar Tudományos Akadémia alelnökeként éri a halál, püspöki székét a szintén kunszentmiklósi lelkész-néprajzos-irodalmár, Baksay Sándor foglalja el.

Szász Károly jelentősége irodalmi munkásságában a legkiemelkedőbb. Nem feltétlen a versíró hajlandóságával, de sokkal inkább a világirodalom klasszikusainak öt nyelvből való fordításával, azoknak irodalomtörténeti megismertetésével lett a XIX. század legsokoldalúbb és talán legtermékenyebb magyar literátora. Országgyűlési karcolatait igazi kortörténeti-politikai borostyánoknak nevezhetjük, püspöki látogatásairól készített rendkívül alapos részletes feljegyzései a meglátogatott helységek helytörténeti forrásainak igazgyöngyei.

Kunszentmiklóson 1857–1863-ig lelkészkedett. Egy megsárgult, 1863-ból származó, Leschitz Mátyás takarékpénztári igazgató által írt magánlevélből ismerhetjük meg Szász Károly népszerűségét. Barátjának, a szintén kunszentmiklósi vármegyei ügyész Gergey Károlynak írt levelében szemtanúként számol be az elköltöző pap búcsúztatásáról: „...Szemtanúja voltam először is Szász Károly úrnak a Casinóban tartott búcsúlakomáján, a mikor a sok felkösztöntésben és éljenzésekben gyönyörködtem, sirtunk és bünkban ittunk reggeli 6 óráig. 9 óra után volt az elmeneteli idő, ha láttad volna a népet, hogy tolongott, az egész piac tele volt, Szász Károly sírva és elfogultan ment és jött, de ha száz keze lett volna, nem győzött volna menekülni a nép tolongásából, igaz ugyan, hogy előtte való napokban minden szegényes házakba is eljárt búcsúzni, amikor tapasztalta, hogy nemcsak szeretik, de imádják, mert a maga beszédje szerint is a hova csak ment, mindenütt sírva fogadták, a szegényebb nép miután másképpen nem tudta magát vagy érzését kimagyarázni, az ágyra borult és zokogott, elkísértük a Kunszentmiklósi határig 25 vagy 30 kocsi, a nép pedig az epresig gyalog ment (...) ifjú Gyenes József búcsúbeszédét mondott, mire Szász a népet sorba egytől egyig sírva ölelte és kijelentette, hogy soha de doha nem felejtí azt a ragaszkodást, azt a jóindulatot, amit iránta tanúsított (...) szentmiklós népe (...)”

Az új papválasztási gyűlésen Ocsay András uram pedig úgy emlékezett Szász Károlyról: „...A hölgyek sirtak (...) Jaj, jaj, háromszor jaj nekünk. Úgy annyira, hogy már mindnyájan azt vártuk, hogy ismét Szász Károlyt akarja ajánlatába hozni...” – írta Leschitz levelében. Az új lelkész pedig a nagy elődök méltó utódja Könyves Tóth Kálmán, aki a későbbiekben híres társadalomtudós – meseíró – történész-lelkész lett.

Szász Károly Kunszentmiklóson töltött hat éve alatt gyötrelmes és gyönyörű élményeket élt át. A híres halasi Bibó család Antónia nevű leánykáját vette nőül, hogy haláláig elkísérje a

boldogság, ám Krisztus keresztségét is vállaira vette, midőn Ilonka leánykáját kísérte örök nyughelyére a Fölszögi temetőbe. A fájdalmas dalciklus, melyben megemlékezik kicsi leánykájára tragédiájáról, csodálatos lelkéről árulkodik.

Szász Károly nem végleg távozott 1863-ban Kunszentmiklósról, sokszor visszatért látogatóba híveihez. Unokája Vargha Tamás hosszú évtizedekig volt e gyülekezet népszerű pásztorra, dédunokái, Vargha Tamás és Domokos, az ismert írók is itt nevelkedtek a Baksay Sándor által Bakerionnak nevezett tekintélyes parókiában, püspöki lakban az akkor még bővizű Bakér nádas övezte, szittyókeretezte partján.

Szász Károly csaknem 150 könyvet hagyott az utókorra, ebből gyűjteményekben 120-at őrzök eredeti kiadásban, jórésztük dedikált, a püspök bejegyzéseivel, verses ajánlásaival. Fotók, kéziratok, dokumentumok, relikviák, kritikák, méltatások, emlékezések teszik jelentőssé a legnagyobb Szász Károly gyűjteményt, melyet most Kunszentmiklósról költözéssel magammal hoztam, Murányi Péter szombathelyi egyetemi tanár – Szász Károly ükunokája – és tanítványa, Haramia Mónika közreműködésével 280 oldalas Szász Károly bibliográfiát jelentettünk meg.

Mint a tél után a mosolygós tavasz, úgy tért vissza a nagyszerű ember Kunszentmiklósról bronzszobor formájában, hogy az idők végezetéig emlékeztesse a város és az ország népét: aki szereti embertársait, aki tesz valami hasznosat értük, aki maradandót alkot a nemzet, a haza felvirágoztatása érdekében, azt az utókor nem felejt el, annak élete példaértékű lesz az új nemzedékek számára, annak az emlékezete és dicsősége örök.

Akkor is így igaz, ha önmaga hitvallását ekképpen fogalmazta meg: Soli Deo Gloria.

Fülöpszállási Székely Gábor

Horsa Istvánné, Sebestyén Gyula-éremmel jutalmazott önkéntes gyűjtő¹

Horsa Istvánné Fekete Zsuzsanna 1939-ben született. Szülőfalujából, a csallóközi Gutáról az 1947-es „lakosságcsere” során került Magyarországra.

Tanárként 25 évig dolgozott a Komáromi Szakmunkásképző Intézetben, ahol az építőipari szakmák oktatása mellett a tanítványaiból szervezett Szakma – és Várostörténeti Szakkör vezetője volt. Honismereti munkájuk során fotógyűjteményt készítettek a városképi szempontból fontos épületek homlokzatairól. Szakma- és ipartörténeti gyűjtéseikért országos pályázatokon kaptak elismerést.

Nyugdíjba vonulása után, 1993-tól kezdte el a Csehszlovákiából Magyarországra telepített családok emlékként megőrzött tárgyainak (viseletek, bútorok, gazdasági, háztartási eszközök, fényképek, stb.) gyűjtését. A több száz darabból álló anyagot leírókartonok, az adatközlőkről készített videofilmek és fényképek kíséretében 1997-ben, a Klapka György Múzeumban megrendezett „Két haza egy szívben” című kiállítás után a múzeumnak adományozta.

2000-ben ugyanott, „Határon innen – határon túl” címmel a Magyarországra áttelepített és a Csehszlovákiában maradt családok hajdani közös életének jellegzetes kézimunkáit mutatta be. A kiállítás anyagáról CD is készült.

2000-ben a „110 éves a komáromi Erzsébet híd” című kiállítás híd-installációján a néprajzi gyűjtemény felvidéki viseletei voltak láthatók életnagyságú bábukon.

Horsa Istvánné gyűjtőmunkájának célja és egyben „haszna” a fentiekben túl a következő: ismeretterjesztés a városban az áttelepítettek sorsáról; értékmentés, tekintettel az adatközlők idős korára; kutatási lehetőség teremtése a téma iránt érdeklődők számára. Tevékenységéért az országos Néprajzi- és Nyelvjárás Pályázaton, 1997-ben első díjat, 1998-ban ezüstérmet, 2001-ben Komárom város Polgármesterétől Polgármesteri-díjat kapott.

¹ A XVIII. Országos Néprajzi és nyelvjárás gyűjtőtalálkozón, 2003. július 24-én Sebestyén Gyula Emlékéremmel kitüntetettek közül a Honismeret 2003. 5. számából sajnálatos módon kimaradt Horsa Istvánné méltatója. Szerzőtől, olvasóktól elnézést kérve most közöljük a szöveget. (Szerk.)

In memoriam

Dudás Lajos

Időbe telik, míg elhisszük, hogy csendben elköszönt tőlünk Dudás Lajos, tanári diplomával rendelkező néptanító – ahogyan önmagát titulálni szerette. 1927. augusztus 24-én született Csongrádon. 1947-ben szerzett tanítói oklevelet, később pedig diplomát a Szegedi Tanárképző Főiskolán. Kezdetben nem tudott elhelyezkedni, kitanulta hát a fényképész mesterséget. A sorkatonai szolgálat után kezdett tanítani a Császár úti tanyai iskolában, 1950-ben. 1951-ben került az iskolához Kása Rozália, akivel 1952-ben házasságot kötöttek. Házasságukból három gyermekük született. 1958-tól a szántói iskolába helyezték át őket. 1964-ben a Síp utcai Általános Iskolába került, onnan ment nyugdíjba 1987-ben. Képessége sokirányú tevékenységre predesztinálta, s ő szinte mindenbe belevágott. Pedagógusi munkássága mellett, legfigyelemreméltóbb az a szellemi teljesítmény, amit helytörténeti munkáiban nyújtott. Cikkei és tanulmányai, nemcsak helyi, hanem országos kiadványokban is megjelentek. Elkészítette Csongrád város belterületének és jelenkori (hely)névjegyzékét, a város épületeinek leírását, feldolgozta a kül- és beltéri köz- és magántulajdonban lévő képzőművészeti alkotásait, emléktábláit, emlékműveit, foglalkozott a közoktatás, közművelődés történetével, feltérképezte Csongrád temetőit. Tudta, hogy ami esemény ma, az holnap történelem; több ezer helytörténeti jelentőségű fényképfelvétel maradt utána. Hagyatékában vannak hangfelvételek, térképek, dokumentumok, és technikatörténeti jelentőségű tárgyak is. Ezek a helyi levéltári-, és múzeumi gyűjteményt gazdagítják. Alapvető emberi vonása volt a segítőkészség. Középkorú és egyetemista diákok tucatjait támogatta pályázataik, szigorlati-, és szakdolgozataik készítése közben. Helytörténeti ismeretei révén szerepe volt a város idegenforgalmának segítésében is. Szívesen vállalt múzeumi tárlatvezetést, városnéző kalauzólást. Olyan szervezetekben is hasznosította magát, mint a Magyar Néprajzi Társaság, Irodalomtörténeti Társaság, a Honismereti Szövetség, a helyi Honismereti-, és Helytörténeti Bizottság a Városi Közlekedési Tanács és más szervezetek. Pedagógiai tevékenységét az évek során három állami kitüntetéssel ismerték el. Szülővárosa 1990-ben a Pro Urbe Csongrád kitüntetést adományozta számára.

A honismereti mozgalomban az 1960-as évek elején megalakult Csongrád Megyei Honismereti Bizottság keretében a megalakulása óta részt vett. Alapító tagja az 1990-ben civil szervezatként megalakult Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek és a Honismereti Szövetségnek, ahol három ciklusban képviselte küldötként az Egyesületet. Rendszeresen részt vett az Egyesületi munkáiban. Kiemelt szerepe volt az 1996-ban a Honismereti Szövetség és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület által Csongrádon szervezett országos Honismereti Akadémia előkészítésében és sikeres megrendezésében. A honismeret területén végzett tevékenységét 1999-ben a Honismereti Szövetség a „Honismereti munkáért” oklevéllel ismerte el, 2001-ben pedig a „Honismereti munkáért Emlékérem” kitüntetéssel jutalmazta.

Távozása vesztesége Csongrád szellemi életének, és a honismereti mozgalomnak, mert tehetséges és önzetlen volt.

Csongrád Megyei Levéltár Csongrád Levéltára, Tari László Múzeum,
Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a helytörténész barátok

Zsótér József újkígyósi helytörténeti kutató

Ha a kígyósi pusztán arcunkba csap a koraőszi szél és orrunkba hozza azt a felejtethetlen fanyar mocsárszagot, amit csak az itteni laponyagok képesek kibocsátani, különös érzés keríthet minket, a két Kígyós szülőtteit hatalmába, az otthonlét megfoghatatlan, mégis megnyugtató érzése. Az érzés pontosabb meghatározásához csak akkor juthatunk közelebb, ha Juli pusztán, az őszeleji napsütésben, nagyon halkán, valahol az apró felszíni zajok és a mindent betöltő mélységes csönd mögött, meghalljuk az újkígyósi harang szavát, amint az esti Úrangyalát kondítja.

Látnunk kell, értenünk és éreznünk, hogy rendkívüli helyen vagyunk, szülőfalunk, szülőföldünk varázskörökkel gazdagon megáldott földjén. Ez a bizonyos „varázs” nem egyszerűen a földrajzi helyből árad, hanem attól, hogy a tér és idő koordinátái egy adott ponton valamely történelmi eseményben „akkor” és „ott” keresztezték egymást. Ez a *genius loci*, ami akár a teremtés pillanatától is létezhet, akár egy adott pillanatban is születet. A *genius loci* egyenes fordításban azt jelenti: a hely szelleme. A *genius* a régi rómaiaknál azonban nem egyszerűen szellemet, hanem valóságos védőszellemet jelentett, aki az embert élete kezdetétől egészen a végéig, sőt azon túl is kísértte, részt vett örömeiben és bajaiban. Mint az embereknek, úgy az egyes helyeknek, államoknak és intézményeknek is voltak *geniusai*: *genius loci*, *genius urbis* és így tovább. A hazai köznyelv a hely szelleme kifejezést leginkább valamely nagy múltú kulturális intézménnyel kapcsolatban szokta használni, ahol a szellem, a szellemiség az intézményhez kapcsolódó nevek, események által ragadható meg. Pedig a hely szelleme sokkal inkább jellemezhet egy tájat, halmokat, nádasokat és határköveket, öreg fákat és nagy füves síkságokat. Jellemezhet távoli harangszót, szántóföldeket és majorokat is.

Kígyós „*genius loci*”-ja éltette Zsótér Józsefet a község történetének avatott kutatóját és legjobb ismerőjét. Őrzője volt a hely szellemének, és a hely szelleme őrizte őt. Zsótér József 1927. október 19-én született Újkígyóson. Mind a Zsótér, mind pedig az anyai ági Bozó család a Kígyóst megalapító nemzetségek közül való. Az anyai nagyapa, Kígyós nevezetes „Bozó bírója” népi legendákba való, jellegzetes figurája volt. Bajszos, csizmás alakja a hagyományos paraszti világ és gondolkodásmód jelképévé emeli őt. A szülőház is már-már jelképes, hiszen olyan falakról van szó, melyek egy régi katonai térkép tanúsága szerint, már a község betelepítése előtt is állottak. S ezek a keményre döngölt agyagfalak vagy két évszázadig szolgálták a benne lakókat, közvetlenül a Keresztény Polgári Olvasókör szomszédságában, mindjárt jobbra, a templom felől.

Elemi és polgári iskoláit Újkígyóson és Békéscsabán járta. A mezőgazdasági középiskolát Békéscsabán, majd a háború viharát követően Ókígyóson, a Wenckheim kastélyban végezte, ahol 1948-ban érettségizett. Az utolsó évfolyam volt az övé, aki a nemzet és az iskola hagyományait követve zsinóros Bocskaiában és magyaros csizmában koptatta az iskolapadot. Utánuk, már zabolálatlanul érvényesült a múltat végképp eltörölni akaró ördögi törekvés, ami megnyilvánult mind külsőségekben, mind pedig az oktatás tartalmában és a régi magyar gazdatudat átformálásában.

A mezőgazdaság erőszakos átszervezése miatt az érettségitől 1960-ig különböző Állami Gazdaságokban dolgozott, majd nyugdíjazásáig – 30 évig – az Újkígyósi Aranykalász Tsz-ben, leginkább, mint valamelyik állattelep vezetője. Felsőfokú tanulmányokra készülve az 1960-as években technikusai minősítést szerzett a Békéscsabai Közgazdasági Technikumban, majd Hódmezővásárhelyen elvégezte az Állattenyésztési Főiskolát is.

Diákkora óta érdekelte a történelem és az irodalom. Községtörténeti anyaga 15-20 dossziés irat és térkép. 1965-ben az ő kezdeményezésére, több szerzőtárral együtt írta és szerkesztette élete első, kötötté szerveződő művét, a Jubileumi emlékkönyvet, amely Újkígyós község megalapításának 150. évfordulójára jelent meg.

Az 1960-as évek második felében, egyszemélyes szerkesztőségként, munka mellett indította útjára Újkígyós első újságát, a Kígyósi Híradót. A megsárgult újságlapokat föllapozva látjuk, hogy a lap írásában, szerkesztésében Zsótér József társa az a Harangozó Géza volt, aki az 1956-os forradalom napjaiban higgadt, világos, tiszta gondolataival a Községi Forradalmi Bizottság vezető szereplőjévé vált és a települést képviselte Gyulán a Járási Forradalmi Bizottságban.

1979-ben, a Földművelési Minisztérium felhívására benyújtott anyagából, a pályázat írásának javát összegző „Emlékező falu” című kötetbe 10 rövid elbeszélését válogatták be. Zsótér József ezekben az években szinte kettős életet él. Lóháton járja a kigyósi határt. Elszabadult ménest üldöz, számadóként gondját viseli Megyeri Puszta jószágállományának, miközben az újkigyósi iskolában rendhagyó történelemórákon honismeretet, helytörténetet tanít. Község-történeti kutatásai mellett szinte küldetészerűen foglalkozik a határon túli magyarság ügyének ébren tartásával. Munkatársaival Erdély és a Felvidék útjait járja, családjával gyakran fölkeresi a közeli nagyvárosokat, elsősorban Aradot és Nagyváradot. Erdélyi körutazásáról készült diaképes összefoglalójával járja a környék könyvtárait, iskoláit és TIT csoportjait. Teszi mindezt akkor, amikor a hivatalos sajtóban Bratislaváról, Zrenjaninról meg Gabcsiková-Nagymarosi erőműtervekről olvashatunk, Farkaslakáról, Pusztináról, Oltzakadatátról meg éppen szó sem eshet.

Az 1990-es évek elején alapítója, szervezője az „Ipolyi Arnold Népfőiskola” Kulturális Egyesületnek. 1993-ban, a Lakitelek Alapítvány felhívására írta a „Falu közepe” című munkáját, melyben a hagyományos kiscsajdai világ végnapjait, a kigyósi dohánykertészek társadalmát mutatta be, személyes élményei alapján. A pályadíjas munkát az Ipolyi Arnold Népfőiskola adta ki könyv formájában. 1996-ban, régi szerzőtársa, Füzessy Etelka *Újkigyós* című könyvében jelent meg Kigyós tanyáiról, földrajzi neveiről és az utcák betelepülési idejéről készített térképe. Az utóbbi években sokat dolgozott a „Falu közepe” folytatásán, amelynek a „Téesszvilág a falu közepén” címet adta. Nagyon örült neki, hogy írásának kiadását az „Újkigyósért” Közalapítvány Kuratóriuma föl vállalta, ám annak megjelenését már nem tudta megvárni. Mindezeket túl számos megyei és országos lapban jelent meg írása. Megyeszerte több helyen község-történeti kiállítással és előadással öregbítette Újkigyós jó hírét. 2000-ben Újkigyós Község Képviselőtestülete „Újkigyósért” kitüntetést adományozott neki.

Zsótér József igazi lokálpatrióta volt, szinte atyai szeretettel vonzódott a faluhoz. Pár hete még körülnézett a határban, mintha csak búcsúzni akart volna a határkövektől és halmoktól, a fáktól, a tanyáktól.

Szívesen állt meg beszélgetni ismerősökkel, ismeretlenekkel. Nehezen fogadta el a világ változásait, ahogy ő mondta „romlását”. A gyors, pergő világ helyett, a nyugodt, békés, csöndes életet szerette. Vallásos családban nevelkedett. Istenbe vetett hitétől az ateizmus tobzódásának évtizedei sem távolíthatták el. A krisztusi szeretetről életével is tanúságot tett. Tevékeny életet élt, és még voltak tervei. Pár éve korunk félelmetes betegsége támadta meg szervezetét. Hite, életerege, pozitív gondolkodása és Istenbe vetett töretlen bizalma segítségével sikerült felülkerekednie és legyőznie a szörnyű kórt. Most azonban, egy váratlan pillanatban mégis itt hagyott bennünket.

Zsótér Józsi bácsi meghalt, de a genius loci, a hely szelleme tovább él. Ennek azonban most már ő is kitörőhatalmú részévé vált. Tudjuk, érezzük, tapasztaljuk, itt van velünk, és itt is marad örökre.

Harangozó Imre

A Honismereti Szövetség 2004. február 23-i tisztújító közgyűlésén megválasztott Országos Elnöksége

Elnök: *Halász Péter*

Alelnökök: *dr. Havassy Péter, Mándli Gyula, dr. Selmecei Kovács Attila, dr. Tóth Béla*

Titkár: *Bartha Éva*

Az Elnökség tagjai: *Bartos György, Károlyi Attila, Kozma Gyula, Sáray László, dr. Szikossy Ferenc, Gábrriel Tibor (Budapest), dr. Simor Ferenc (Baranya), Székelyné dr. Kőrösi Ilona (Bács-Kiskun), Fabulya Lászlóné (Békés), Titkos Sándorné (Borsod-Abaúj-Zemplén), Bogdán Lajos (Csongrád), Nagy Éva (Fejér), Jászberényi Ferencné (Győr-Moson-Sopron), Szőke János (Hajdú-Bihar), dr. Csiffáry Gergely (Heves), dr. Nagy Molnár Miklós (Jász-Nagykun-Szolnok), ifj. Gyüszti László (Komárom-Esztergom), Kovalcsik András (Nógrád), Halminé dr. Bartó Anna (Pest), Gálné Jáger Márta (Somogy), dr. Szabó Géza (Szabolcs-Zatmár-Bereg), Kaczián János (Tolna), Zsámboki Árpád (Vas) Hangodi László (Veszprém), Horváth Miklós (Zala)*

A Felügyelő Bizottság: elnök: *dr. Bolla Dezső*, tagok: *Braun Lászlóné, Dékány Sándorné, Hajdú Jánosné, Kajus Ferencné, Karacs Zsigmond, Kenyéri Kornélia, dr. Rémiás Tibor, Szüle Katalin*

Az Alapítvány Kuratóriuma: elnök: *Székely Gábor*